

**Інститут проблем
походження і розвитку Всесвіту і життя**

**ЗБІРКА ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
КРЕАЦІОНІСТІВ
„Проблема першооснов буття
та її висвітлення у навчальних закладах”**

№1-2

Київ

Розділ „ОСВІТА”

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ НА ВИБІР СВІТОГЛЯДУ В УКРАЇНІ

(Огірко Ростислав Семенович)

В науковій літературі, і зокрема, в креаціоністській загальним правилом є необхідність розгляду всіх емпіричних фактів і документів, які стосуються основоположних проблем походження світу і людини та виявлення їхньої природи, не тільки ізольовано, самих по собі, а в більш широкому контексті, яким в даному випадку є світогляд.

Науковий креаціонізм є невідомою частиною християнського світогляду – принципового антиподу матеріалістичного світобачення в усіх сферах життя сучасного суспільства. Джон К. Рід у статті „Будущее креаціонизма” підкреслює: „Конфлікт світоглядів охоплює весь спектр знань людини, оскільки світогляд – це лінза для оцінювання реальності. І яку б важливу роль не грала для нас наука – нею справа не вичерпується”¹⁷⁶. До цього слід додати, що тенденція до посилення протиборства світоглядів властива не тільки сфері пізнання, але й охоплює всі аспекти життєдіяльності людства і є найважливішою змістовною характеристикою нового XXI століття.

Конституція України 1996 р. у статті 35 по-своєму відреагувала на цю тенденцію нашого життя, закріпивши право кожної людини на свободу вибору світогляду. Наскільки нам відомо, це перший у сучасній демократичній державі прецедент конституційного закріплення нового права людини, а відтак і людських спільнот на вибір світогляду.

Перш ніж перейти до розгляду правових питань реалізації цього права на свободу світогляду, слід визначити зміст самого цього поняття і практичні аспекти його співвідношення з суміжними поняттями науки, філософії, релігії тощо. У сучасній філософській літературі світогляд визначають як духовно-практичне утворення, засноване на співвіднесенні наявного, суцього та уявного, бажаного, як синтез досвіду оцінки, знання та переконань, зорієнтованих на ідеали. До цього поняття додається ще визначення, що світогляд – це система принципів, знань, ідеалів, цінностей, надій, вірувань, поглядів на сенс і мету життя, які визначають діяльність індивіда або соціальної групи¹⁷⁷.

Зважаючи на соціально-історичну структуру світогляду, як виражаються автори, вони виділяють його такі історичні різновиди: міфологічний, релігійний, філософський і науковий. Останній, на їх думку, є таким, оскільки ґрунтується на експериментальних та теоретичних знаннях про світ у цілому і характеризуються об’єктивністю, істинністю, загальною значущістю, що їх випрацювала сучасна наука¹⁷⁸.

Але цим твердженням автори суперечать самі собі, визначивши вище світогляд як єдність існуючого, матеріального й ідеального, уявного, як синтез досвіду, знань і переконань і т.д.

¹⁷⁶ Джон К.Рид «Будущее креаціонизма» Християнський научно-апологетический центр, Симферополь, 2006

¹⁷⁷ Див. Філософський енциклопедичний словник. НАН України. Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди. За ред. В.І.Шинкарука, Київ, 2002, стор. 569.

¹⁷⁸ Там само.

Але справа тут не тільки в порушенні законів формальної логіки. Світогляд як комплексне духовне явище має достатньо складну будову і перш за все включає в себе три основні компоненти: пізнавальний, ціннісний і мотиваційно-діяльний.

Пізнавальний компонент світогляду, тобто сукупність знань та уявлень про весь світ як цілісне утворення та місце людини у ньому є обов'язковим елементом всякого світогляду. Так званий науковий світогляд у цьому відношенні відрізняється від, наприклад, від міфологічного лише об'ємом і способами здобування і перевірки знань.

Другий і третій елементи світогляду – це ієрархічна система цінностей, які є основою формування ставлення людини до світу і до себе самої, а мотиваційно-діяльний компонент виступає, у вигляді як цілей, настанов, і смислів життя, так і проектів програм їх реалізації¹⁷⁹. Але ще раз підкреслимо, світогляд як цілісне явище не може зводитися до одного із своїх компонентів. Тому світогляд і наука є принципово різними формами пізнання і осмислення світу. Вони відрізняються за змістом і способами рішення проблем які вирішують. „Специфічний світ науки – світ речей та речових відносин, сфера кінцевого. Тому наука не може претендувати на цілісне бачення світу, а людину вона у змозі розглядати тільки в її „речовій“ проекції як об'єкт, а не як цілісну особистість, вільну і творчу істоту”¹⁸⁰. Наука прагне відкинути все суб'єктивне, вона має ідеалом ціннісну нейтральність в ході об'єктивного відображення дійсності. Вона зосереджена виключно на об'єкті, на матеріальній природі речей, а тому картина світу, яку вибудовує наука, є позбавлена сенсу існування людини, її суб'єктивних інтересів, цілей і бажань.

Світогляд має своїм об'єктом принципово іншу дійсність. Він є баченням і осмисленням світу саме з позиції людини. Будь-яке знання стає елементом світогляду, якщо воно зорієнтоване на рішення питань людського існування. „Основна функція світогляду – духовне проектування життя, визначення головних орієнтирів і сенсу людського існування. Світогляд спрямований не стільки на пізнання певних проблем, скільки на духовне самоутвердження, самореалізацію, самовизначення людини у світі.”¹⁸¹

За способами осмислення і вирішення життєвих проблем звичайно світогляди ділять на міфологічний, релігійний і філософський. Всі ці форми світогляду, крім нинішнього матеріалістичного, так званого наукового світогляду, так або інакше усвідомлювали і осмислювали той об'єктивний факт що природа людини обумовлює її одночасне існування як би у двох світах – тутешньому і у світі потойбічному, матеріальному і духовному. Саме це породжує так звані вічні проблеми людського існування, що одночасно є головними світоглядними питаннями: що таке добро і зло, краса, істина свобода, що таке смерть і т.п. В кінцевому рахунку всі вічні проблеми завершуються постановкою питання – Бог-Творець чи нерозумна, косна матерія є в основі світу і в чому смисл існування людини?

Завдяки своєму предмету і методам дослідження наука не те, що не може результативно досліджувати названі проблеми, вони просто не можуть бути об'єктом наукових дослідів. А для людини і людських спільнот, і це цілком очевидно, – це проблеми першочергові, бо в основі їх всіх лежить реальний, невідкладний життєвий інтерес.

¹⁷⁹ Див. Сілаєва Т.О. Філософія. Курс лекцій. Тернопіль, 2000 р. стор. 5-6

¹⁸⁰ Там само, стор. 13

¹⁸¹ Там само, стор. 5

Феномен світогляду і неунікненність його присутності в житті кожної людини і людських спільнот пояснює саме конечна необхідність узгодженого рішення в напрямку всіх цих проблем людського існування для поєднання і гармонії потойбічного і тутешнього, проблем матеріального і духовного, теперішнього і майбутнього.

Носіями і суб'єктами вибору світогляду є не тільки окремі особи, але й їх об'єднання, релігійні та етнічні спільноти тощо. Причому світогляд може бути двох рівнів: буденний, стихійний, практичний, масовий світогляд і більш свідомий, цілеспрямований і логічно обґрунтований та виражений у відповідних поняттях, тобто теоретичний рівень світогляду.

Але найважливішим поділом і характеристикою світоглядів, які власне обумовлюють проблему і необхідність свободи їх вибору, є споконвічний поділ світоглядів за змістом на два їх види – матеріалістичний та ідеалістичний. Новітні різновиди останнього спираються на синтез сучасних наукових знань і релігійної віри, підтверженої авторитетом Одкровення.

Фактом є те, що сьогодні у християнському світі і, в тому числі і в Україні, домінуючим є світогляд матеріалістичний. Чому так є і які це породжує наслідки і проблеми є самостійною дослідницькою проблемою і завданням, що виходять за рамки нашої теми. На наш погляд, **стаття 35 Конституції України**, говорячи про право свободи вибору світогляду, має на увазі саме цей вибір ідеалістичного й матеріалістичного світоглядів. Аргументом на користь цього є подальший текст цієї статті про вибір віросповідання і статусу релігійних організацій. Тобто, ми маємо закріплення не одного права, а двох окремих видів права – права на свободу світогляду і права свободи віросповідання кожної особистості та людських спільнот.

Аргументом на користь цього перш за все є змістовна різниця самих понять світогляду і віросповідання. Правовий зміст останнього розкривається в цій же статті 35 Конституції: „це право включає в себе свободу сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати ніякої, пезперешкодно відправляти релігійні культу і релігійні обряди, вести релігійну діяльність”. Порівнюючи наведене вище поняття світогляду, бачимо явну незводимість цих категорій. Проект закону України „Про внесення змін до Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації” від 12 липня 2006 року, навпаки, виходить з повного ототождження цих понять, що зрозуміло, несприятиме вирішенню практичних проблем реалізації статті 35 про право свободи вибору світогляду, що є вже сьогодні і ще більше будуть наростати в майбутньому.

У законодавстві України існує і інший термін для означення права людини на свободу вибору віросповідання. Це свобода совісті¹⁸². В історії конституціоналізму цей термін по різному легалізовувався й тлумачився, але це й нині його розуміють неодинаково у філософському, релігійному і в правовому аспектах. В останньому свобода совісті закріплено, як основне право людини на вільний вибір релігійних чи інших переконань і діяльності у відповідності з цим правом, при умові не порушення свобод, прав і гідності інших людей.

Тобто, ми бачимо, що це право, по суті, базується на принципі морального самовизначення суверенної людської особистості у духовній сфері. Тому феномен свободи совісті людини стає принципом регулювання проблем

¹⁸² Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»// Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 25, ст. 283.

взаємин держави, суспільства і церкви, трансформуючись у засаду державного устрою.

Логіка послідовного вироблення та послідовного проведення в життя принципу свободи совісті відбивала і реалізовувала факт формування незалежної особистості і етнічної та політичної спільності, і здійснювалася, як правило, в ході напружених політичних і військових конфліктів, що в кінцевому рахунку мало наслідком встановлення у Західній Європі правових режимів реальної свободи віросповідання особистості і конституювання окремих християнських національних церков, відділених від офіційної, панівної на той час у Європейському Середньовіччі римської католицької церкви.

Це був період дійсної свободи вибору віросповідання між, наприклад, католицькою і різними протестанськими церквами, що існували в окремих країнах. Але під тиском зміни вектора розвитку Європейської християнської цивілізації в умовах дії принципу свободи совісті сформувалася концепція світської держави. Тут дія принципу свободи совісті звузилася до приватного права кожної особистості на свободу вибирати віросповідання (релігію), а світська держава, за загальним правилом, формально конституюється як „нейтральна” (а фактично — атеїстична) за характером стосунків держави і її органів до релігії, церкви та вірних. В теорії вважається, що у світській державі ні одна релігія не матиме особливих переваг перед іншими, а свобода совісті буде забезпечена для кожного і для всіх.

Для прикладу можна взяти правове регулювання цього питання у Російській Федерації, ст. 14 Конституції якої від 12 грудня 1993 р. закріплює статус РФ як світської держави, конкретизуючи це положення тим, що ніяка релігія не може встановлюватися як державна і обов'язкова, а релігійні об'єднання відокремлені від держави і рівні перед законом. Тобто світська держава має бути конфесійно нейтральною, що принципово не надає жодній релігії, церкві чи філософському вченню якості офіційної ідеологічної чи світоглядної системи. Держава і церква як би не вмішуються у внутрішні справи одна одної, а навпаки, — в окремих пунктах співпадіння своїх інтересів співпрацюють. Іншими словами кажучи, є конкретне розділення предметів відання і компетенції церкви і держави, а саме: церква не може брати на себе публічних функцій і, по суті, стає приватною справою окремих осіб і релігійних спільнот.

Звичайно, проблема історії формування принципу світської держави сказаним далеко не вичерпується, але цього, на наш погляд, достатньо, щоби підійти до рішення проблеми, яка є предметом розгляду. По-перше, правове закріплення навіть „твердої” нейтральності держави з релігійно-духовних питань, перш за все походження світу і людини, питань життя і смерті, добра і зла, смислу існування тощо фактично зреалізовано бути не може, оскільки в етичних питаннях нейтральність принципово неможлива. Тут неминуче постає проблема вибору. Це чудово ілюструється як радянським фальшуванням конституційних декларацій про свободу совісті, так і сучасною практикою державної релігійної політики, наприклад, в тій же Російській Федерації щодо відсутності пріоритетності і рівноправності Російської православної церкви (Московського патріархату) з іншими церквами.

По-друге, цілком очевидно, що держава і церква представляють одну й ту ж людську особистість і є інститутами одної нероздільної в матеріальному і ментальному відношенні спільності — народу. Тому штучне протиставлення світської і духовної сторін життя, можливо і потрібно було в час духовного визрівання людини, але сьогодні, здається, вектор, що розділяв і протиставляв матеріальне й духовне в людському житті, змінюється.

Як у світлі сказанного виглядає конституційне врегулювання свободи віровизнання в Україні?

На відміну від Конституції Російської Федерації, **Конституція України 1996 р. не проголошує Україну світською державою**. Хоча окремі автори в своїх коментарях через опосередковані правові аргументи, зокрема, покликаючись на законодавство про освіту, про статус релігійних організацій стверджують, що Україна все-таки є світською державою.

На нашу думку, не випадково в Конституції України відсутня згадка про світську державу. В преамбулі нашої Конституції закріплено положення про те, що **Основний Закон України приймається з ясним усвідомленням відповідальності перед Богом**, власною совістю і людьми. Без сумніву, говориться про Біблійного Бога – Творця Всесвіту і людини.

По-друге, як уже було сказано, вперше в конституційній практиці сучасних демократичних держав українська Конституція закріплює право на свободу вибору світогляду. **Ці положення, прямо скажемо, суперечать принципу світської держави**, яка традиційно сприймається як антипод всякої релігійності.

По суті, в Україні Конституцією закріплено новий принцип вибудування стосунків між державою, людиною і громадянським суспільством – нацією, що приходить на зміну принципу індивідуального приватного права свободи совісті і віросповідання, яке, правда зберігається, оскільки це невід'ємне право людини. Тим самим концепція світської держави, що виникла на основі реалізації індивідуального права свободи совісті і стала нині загальноприйнятою в Європейській цивілізації, ставиться під питання, оскільки свобода вибору світогляду як синтетичного, побудованого на основі осмислення і поєднання досягнень науки і богослів'я у світлі Одкровення згори, відкриває нові духовні, морально-правові і матеріальні можливості для дальшого розвитку особи і суспільства на основі розв'язання ними вічних проблем людського існування.

На жаль, ця новела Української Конституції до цього часу не тільки не осмислена, а навіть і не поставлена. Чинне законодавство і проекти нових законів (див. наприклад, проект Закону України „Про внесення змін до Закону України „Про свободу совісті та релігійні організації”) не приведені у відповідність до Конституції України. **Частина законів**, напр., Закон України „Про освіту” від 04.06.1991 р. з наступними змінами і доповненнями в ст. 6 „Основні принципи” закріплює принцип науковості і світського характеру освіти, а в ст. 9 містить норму, що навчальні заклади в Україні мають світський характер, **суперечать Конституції України**, уживаючи концепти правового урегулювання, які не передбачені її нормами. Але головне інше – **застаріла концепція світської (атеїстичної) держави, світської (атеїстичної) освіти, світських (атеїстичних) навчальних закладів будуються на нині концептуально вже перебореному, архаїчному протиставленні науки і релігії**, перебореною як сучасним пізнанням, так і потребою в практичному розв'язанні невідкладних життєвих проблем розвитку християнської цивілізації.